

5. Ellis, A. (1962). Reason and Emotion in Psychotherapy. New York: Lyle Stuart.
6. Erkin Vohidov. "Tong nafasi". Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot, 1998.
7. Halima Xudoyberdiyeva. "Bu kunlarga etganlar bor". Toshkent: Yozuvchi, 2000.
8. Qurbonova, S. (2022). Biblio-terapiya: O'zbek adabiyoti misolida psixologik tahlil. Toshkent: Fan.
9. G'aniyeva, Z. (2021). She'r va shaxs: emotsional uyg'unlik yo'lida. O'zbekiston Milliy universiteti nashri.
10. G'ulomov, D. (2023). Ma'naviy salomatlik asoslari. Toshkent: Ilm ziyo.
11. Abduqakhkhorovna E. G. The Impact Of Defense Mechanisms On Mental Health //American Journal of Advanced Scientific Research. – 2024. – T. 1. – №. 8. – C. 256-259.
12. Abduqaxxorovna E. G., Qaxramonovich M. M. TASHQI VA ICHKI MOTIVATSIYALARNING YOSHGA BOG'LIQLIGI //QO'QON UNIVERSITETI XABARNOMASI. – 2023. – C. 369-371.

ALISHER NAVOIY ASARLARIDA INSON MA'NAVIY KAMOLOTINING BADIY TALQINI

Ismoilova Fotima Baxriddinovna

tayanch doktorant

Sharof Rashodov nomidagi Samarqand davlat universiteti

fotimaismoilova813gmail.com

Annotatsiya

Alisher Navoiy ijodi, nafaqat mumtoz adabiyot, balki zamonaviy o'zbek adabiyotining qirralarini ochib berishda o'ziga xos xususiyatga ega. Ijodkor yaratgan asarlarning, ijodi mahsulining cheg-chegarasiz ma'no-mazmunga ega ekanligi, uni hattoki bugungi kun o'quvchisi ham maroq bilan mutolaa qilishi o'zgacha, takrorlanmas o'ziga xos uslub yarata olganidan dalolat beradi. Bugungi XXI asr adabiyoti vakillari faqat bugungi zamonaviy hayot taqozo etayotgan mavzularda qalam tebratishdan tashqari, bevosita mumtoz adabiyotimizga, o'rta asrlarda ijod qilgan mutafakkirlarimizga ham murojaat qilishmoqda, ularning nodir namunalaridan bugungi kun o'quvchilari ham ko'proq bahramand bo'lishini istamoqda. Shuningdek, Alisher Navoiy ijodi XXI asr adabiyotiga ta'siri ko'p qirrali va dolzarb masala. Uning boy ma'naviy merosi nafaqat qadriyat sifatida,

balki zamonaviy adabiy tafakkur, estetik qarashlar, ma'naviy-axloqiy tamoyillar shakllanishida ham katta ahamiyatga egadir.

Alisher Navoiy ijodi, uning ma'naviy-axloqiy g'oyalari, insonparvarlik, adolat, ilm-fan va ijodga hurmat kabi qadriyatlar bugungi kun adiblariga ulkan ilhom manbai bo'lib xizmat qilmoqda. Hozirgi ijodkorlar ham Alisher Navoiy kabi jamiyatdagi axloqiy inqirozga qarshi turish, ruhiy poklik va odamiylik masalalarini ko'tarishda undan "oziqlanmoqda".

Bugungi kunda ko'plab yozuvchi va shoirlar Alisher Navoiy shaxsi va ijodiga bevosita murojaat qilib, qalam tebratishmoqda. Muhammad Ali, Xurshid Davron, Usmon Azim, Abduvali Qutbiddin kabi zamonaviy shoirlar o'z ijodlarida Navoiy ruhiyatini, uning poetikasini zamonaviy shaklda davom ettirmoqda. Yozuvchilardan esa Tohir Malik, Isajon Sulton kabi adiblar Navoiy ijodidan bahra olib, qalab tebratishmoqda. Ushbu maqolamizda Isajon Sultonning "Alisher Navoiy" romani tahlilga tortilmoqda.

Kalit so'zlar: "oziqlanmoq", hamd, "Bo'l", "Xazoyin ul-ma'oni", "Qizil, sorig', yashil...", tarixiy davr, cho'ng asar, ma'naviy-axloqiy g'oyalar, ruhiy poklik, insonparvarlik, odamiylik, tasavvuf.

Annotation

Alisher Navoi's works represent not only classical literature but also play a crucial role in uncovering the nuances of modern Uzbek literature. The uniqueness of the content and the artistic excellence of his works are so profound that even today's readers are deeply interested in reading and analyzing them, despite the centuries that have passed. His ability to create a unique style and expression proves the timeless nature of his art. In today's literary process, many contemporary writers refer directly to classical literature and the works of great thinkers from the medieval period, including Navoi, in order to find inspiration and benefit from their legacy.

Moreover, Alisher Navoi's creativity remains a highly relevant and important topic in the 21st century. His spiritual heritage continues to serve as a source of inspiration. Today's writers also turn to Navoi's ideas to address moral crises in society and to promote inner purity and humanity in their works.

Nowadays, many writers and poets are directly referring to Alisher Navoi's personality and creativity in their writings. Muhammad Ali, Khurshid Davron, Usmon Azim, and Abduvali Qutbiddin are among the poets who continue Navoi's poetic spirit and style in a modern way. Writers such as Tohir Malik and Isajon Sulton are also drawing inspiration from Navoi's legacy. In our articles, we analyze Isajon Sulton's novel Alisher Navoi".

Key words: “to be nourished”, praise, “Be”, “Khazoyin ul-ma’ani”, “Red, yellow, green...”, historical period, masterpiece, moral and spiritual ideas, spiritual purity, humanism, human decency, sufism.

Аннотация

Творчество Алишера Навои представляет собой не только классическую литературу, но и играет важную роль в раскрытии грани современного узбекского литературного процесса. Произведения Навои отличаются глубиной содержания и художественным мастерством, что делает их актуальными даже сегодня — современный читатель с интересом изучает их, несмотря на прошедшие века. Уникальность стиля и выразительности Навои свидетельствует о его вневременности. Сегодняшние представители литературы часто обращаются к классическому наследию, в частности к творчеству средневековых мыслителей, включая Навои, чтобы черпать вдохновение и пользу.

Кроме того, творчество Алишера Навои в XXI веке остаётся актуальной и важной темой. Его духовное наследие продолжает служить источником вдохновения. Современные авторы, как и Навои, стремятся решать в своих произведениях моральные проблемы общества, призывают к духовной чистоте и человечности.

В наше время многие писатели и поэты непосредственно обращаются к личности и творчеству Алишера Навои. Среди них — Мухаммад Али, Хуршид Даврон, Усмон Азим, Абдували Кутбиддин, которые продолжают поэтический дух и стиль Навои в современном контексте. Также такие писатели, как Тохир Малик и Исажон Султон, вдохновляются наследием Навои. В наших статьях рассматривается роман Исажона Султона “Алишер Навои”.

Ключевые слова: “питаться”, похвала, “Буль”, “Хазойин ул-ма'ани”, “красный, жёлтый, зелёный...”, исторический период, выдающееся произведение, нравственно-духовные идеи, духовная чистота, гуманизм, человечность, суфизм.

Adabiyot tarixiga nazar tashlasak, Alisher Navoiy, Abdurahmon Jomiy, Lutfiy va boshqa mutaffakirlarimiz ijodining bugungi kun zamonaviy adabiyoti shakllanishida ham ma'lum ma'noda hissi bor deya olamiz. Bundan ko'plab yozuvchi shoirlarimiz “oziqlana olgan”. Biroq bu oziqlanish, madad olish turli ijodkorlarda turlicha shakl va darajada voqe bo'ladi, uni bir xil qolip va shakllar bilan belgilash qiyin. Masalan, ayrim

yozuvchilar ijodida juda yorqin ko'rinib turadi. Bu xususiyat mohir yozuvchi Isajon Sulton ijodida ham o'z aksini topdi.

Zamonaviy, mustaqillik davri yozuvchisi bo'lmish Isajon Sulton o'zining ko'plab asarlari bilan kitobxonlarini topa olgan. Ana shunday sara namunalaridan biri "Alisher Navoiy" romanidir. Ijodkor tarixiy roman yozishni maqsad qilarkan, uning oldida ulkan bir mas'uliyat yotadi. Shoir yoki yozuvchi tarixiy mavzuda ijod qilishga bel bog'larkan, tom-tom kitoblarni, sahifa-sahifa tadqiqot va arxiv materiallarini to'playdi, ularni chuqur o'rganadi.

Asqad Muxtor aytganidek, "Odissey arvohlarni o'zi bilan suhbatlashishga ko'ndirish uchun ularga o'z qonidan berib tiriltiradi. Yozuvchi tarixiy shaxslar haqida yozganida shunday qilishi kerak" [1,<https://kh-davron-uz>].

Isajon Sultonning bu romanida muallif buyuk shoir hayotining eng muhim bosqichlarini badiiy talqin qilib ochiib beradi. Asarda faqatgina tarixiy-biografik faktlar emas, balki shoirning ichki ruhiy olami ham yoritiladi. Navoiy siymosida ma'naviy komillikka intilayotgan inson, doimo o'zini poklashga, jamiyatga foydali bo'lishga harakat qilayotgan shaxs tasvirlanadi.

Alisher Navoiy nafaqat o'rta asrda yashab ijod etgan yashab o'tgan bir mutafakkir, balki u har bir davr uchun zamon kishisidir. Isajon Sultonning "Alisher Navoiy" romanini o'qib boshlarkanmiz, kitobning ilk sahifalaridanoq Alisher Navoiy uslubi kabi Allohga hamd bilan boshlanadi. Allohning yaratuvchilik qudrati, Yaratganga shukronalik hissi, birgina "Bo'l" degan hukm bilan jamiki mavjudotlarning yaratganligi. Romanda Alisher Navoiy tomonidan yaratilgan boy merosimiz yaratilish tarixi haqida ishonchli ma'lumotlar berib ketilgan. "Navoiyning Astrobodga surgun qilinishi" masalasiga ham oydinlik kiritadi. Oybek o'zining Navoiy hayoti va ijodiga bag'ishlangan tadqiqotlarida buni "markazdan uzoqlashtirish" deb ataydi. Isajon Sulton esa o'z asarida Navoiyning Xuroson janubiga Astrobod viloyatiga hokim etib tayinlashida uni Hirotdan uzoqlashtirish, "surgun" qilish maqsadi bo'lmaganini ko'rsatib bergan. Ya'ni Husayn Bayqaro shu yo'l bilan janubda tobora kuchayib kelayotgan safaviylarga qarshi munosib himoya o'rnatishni, bunda Navoiyning mavqei, kuchli siyosatdonlik mahoratidan foydalanishni ko'zlaydi. Romanning bu bobida Navoiyning naqadar o'tkir siyosatchi, odil, tashabbuskor rahbar bo'lgani ham ochib beriladi [2, № 5].

Roman qurilishi Navoiyning "Xazoyin ul-maoniy" devoni ichki strukturasi mos 4 qismdan tashkil topgan: "G'aroyib us-sig'ar", "Navodir ush-shabob", "Badoe' ul-vasat", "Favoid ul-kibar". Ya'ni asarda ayni shu qismlarida Navoiyning bolalik, yoshlik, ya'ni o'smirlik, o'rta yoshlik va keksalik davri voqealari boy mahorat bilan qalamga olingan.

Alisher Navoiy hayotida tasavvuf muhim o'rin tutadi. Romanda shoirning Attor va Rumi ijodidan ilhomlanishi, bu asarlar orqali qalban uyg'onishga erishgani ko'rsatiladi. Bu esa, shubhasiz, uni ma'naviy g'oyalar targ'ibotchisiga aylantiradi [3,91].

Alisher Navoiy tasavvuf va tafakkur orqali insonning o'z nafsini engish, qalbni poklash, adolatli va mehribon bo'lish, donolik sari intilish kabi ma'naviy tamoyillarni ilgari suradi. "Xamsa" tarkibidagi "Hayrat ul-abror" dostonida ma'naviyat asoslari nazariy va badiiy tarzda bayon etilgan bo'lib, bu orqali Navoiy jamiyatni ham, shaxsni ham, davlatni ham yuksaltirishni maqsad qilgan [4,112].

Shuningdek, yozuvchi romanida Navoiyni nafaqat davlat arbobi va shoir, balki doimiy ruhiy izlanishda bo'lgan, kamolotga intilgan shaxs sifatida tasvirlaydi. Asarda Navoiy yoshlikdan boshlab ruhiy poklik, donolik, sabr, tavoze, halollik, kabi qadriyatlarga sodiq inson qiyofasida gavdalanadi. Jumladan, romanda tasvirlanishicha, Navoiy madrasada o'qib yurgan paytdagi mulohazalari orqali uning tafakkurida ro'y berayotgan o'zgarishlar aks ettiriladi:

U bilim orttirar, ammo bu bilim faqat donolik emas, qalb pokligi uchun zarur ekanini tushunib borardi [5,37].

Asarda Navoiy ijodidagi muayyan bir asarning yaratilishiga turtki bo'lgan ijtimoiy, ruhiy omillar ham ko'rsatib beriladi. Romanda ko'rishimiz mumkinki, juda ko'p g'azallarning yaratilishi va uning atrofidagi jarayonlar mahorat bilan tasvirlangan.

"Qizil, sorig', yashil..." radifli g'azali Alisher va Bayqaroning Mashhad safariga otlanganda yaraldi. "Taqqdirning yana bir hadyasi mana shu safar chog'ida zuhur etdi. Ko'hsordan o'tilgach, o'ng tarafda uch xil tusdagi kichik tog'lar namoyon bo'ldi. Ularning biri qizil, biri sariq bo'lib, har ikkisi ham yaydoq, ustida o't-o'lan o'smagan, uchinchisini esa yosh archalar qoplab olgan, yashilliklarga burkanib ko'zga tashlanib turardi. Tangri taolo yaratgan qizil, sariq, yashil mo'jizalarning bunday ajoyib silsilasi yigitcha ongida ajoyib larza paydo qildi [6, 93].

“Xamsa” dostoni tarkibidagi “Farhod va Shirin” dostoni yaratilishiga ham bu voqeada bir ishora bor. O‘smirlik chog‘ida Navoiy tog‘asi Kobuliyl bilan lola sayliga chiqadi. U erda tosh kesayotgan sangtarosh bir yigitni uchratib qoladi. Yigit qoyatoshni yo‘nib, vodiya suv chiqarish uchun mehnat qilayotgandi. U bilan suhbatda shu narsa ayon bo‘ladiki, yigitning ismi Xusrav bo‘lib, Navoiy Shirin ham bordir deb ishora qiladi. Yigit ham tasdiq ma’nosida ulus ichida bior Shirin ismli qiz ham borligini aytadi. Keyinchalik Alisher Navoiy “Farhod va Shirin” dostonini yozayotganida shu voqeani yodga olgan va Farhod timsoliga o‘sha o‘zi ko‘rgan va suhbatda bo‘lgan Xusrav ismli yigitni kiritgani ma’lumotlarda aytib o‘tilgan.

Shuningdek, malik ul-kalom Lutfiy 10-12 ming forsiy va turkiy baytini almashmoqchi bo‘lgan mashxur baytni yodga olsak:

Orazin yopqach ko‘zimdin sochilur har lahza yosh

Bo‘ylakim paydo bo‘lur yulduz, nihon bo‘lg‘och quyosh...

Shom kunduz bosimini ozaytirib, engillik ola keldi. Qizg‘ish yog‘dular zaiflashib g‘oyib bo‘lar ekan, nimtatiir-ko‘kimtir tuslar qolganida, yulduzlar ko‘paya bordi. Qushlarning shom sayrog‘i tindi. Samo yulduzlari qaroqdan sizib chiqqan musaffo yosh tomchilar kabi bo‘lib qoldi va ushbu kun botishi, mehr quyoshi, qoramtiir-ko‘kish samo va jimirlovchi yulduzlar unga ajoyib tashbeh hadya etishdi. Quyosh botgach, uni sog‘inib yig‘latguvchi bola ko‘zidan sochilgan yoshlar tasavvurda yulduzlarga aylangan.

Bu go‘zal o‘y endi she’rga aylanishi kerak edi [7,63].

Bu baytlar Alisher va uning oilasining Hirotdan Iroqqa ko‘chganida, Iroqdan qo‘nim topganida vujudga kelgan edi. Dastlab shu 2 misra yaratilgan bo‘lsa-da, bola Alisherning bu bu qadar so‘zlarni nozik ipga tergandek yaratgan misralari tahsinga sazovor. Har qanday bugungi kun o‘quvchisi uchun ilhom bo‘ib xizmat qila oladi.

Alisher Navoiyni Mir Alisher Navoiy darajasiga ko‘targan “Xamsa”ning tugallanishi, “Mukokamat ul-lug‘atayn” muhokamalari, “Mahbub ul-qulub”, “Lison ut-tayr”- bularning barchasi Isajon Sultonning “Alisher Navoiy” romanida o‘z aksini topgan.

Adib Xayriddin Sulton roman uchun Isajon Sultonga minnatdorchilik sifatida maktub yozadi. Unda shunday so‘zlar qalamga olingan edi:

Bir paytlar rahmatli ustozlarimiz Mirzo Ulug‘bek, Alisher Navoiy, Zahiriddin Muhammad Bobur haqida yaratgan betakror asarlardan so‘ng

adabiyotimizda uzoq vaqtdan buyon muayyan bo'shliq vujudga kelgan va cho'ng bir asarga ehtiyoj bor edi.

Boshqacha aytganda, bizning adabiy avlodimiz Alisher Navoiy haqida o'z badiiy so'zini aytishi ko'pdan buyon kutilmoqda edi.

Siz ana shunday ulug'vor va mas'uliyatli vazifani jasorat bilan zimmangizga olib, uni yorug' yuz ila ado etganingiz bilan chin qalbimdan tabriklayman

Yana romanga qaytadigan bo'lsak, albatta, bunday ulkan, muazzam asarda juz'iy kamchiliklar bo'lishi ham tabiiy. Zero yana ul hazrat ta'biri bilan aytganda, "yanglish va xato kishilik shartidir".

Siz katta bilim va tajribaga, adabiy mahoratga ega adib sifatida yangi asaringizni butun bo'y-basti bilan, fazilat va nuqsonlari bilan ko'rib turibsiz deb o'ylayman. Istardimki, qutlug' mavzudagi ushbu romanda hech qanday, hatto kichkina bo'lsa-da, kamchilik uchramasa [8,509].

Xulosa o'rnida shuni aytishimiz mumkinki, Mir Alisher Navoiy asrimizning etuk dahosi, uning boy lirik merosi avlodlarga qoldirilgan ulkan tuhfadir. Bu ulkan shoirimiz ijodi uzoq asrlar davomida adabiyot ixlosmandlari uchun dasturilamal vazifasini o'tashi shubhasiz. Isajon Sultonning "Alisher Navoiy" romani orqali kitobxon nafaqat tarixiy shaxs haqida, balki inson ma'naviy komillikka qanday erishishi haqida ham chuqur tasavvurga ega bo'ladi. Navoiy siymosi orqali badiiy asarda sabr, muhabbat, poklik, donolik kabi yuksak qadriyatlar ilgari suriladi. Bu asar o'quvchini ruhiy boylik, axloqiy etuklik va tafakkur orqali "oziqlantiradi".

Ulug'bek Hamdam so'zlari bilan yakunlaymiz: "Binoiydek bo'lish oson, eplay olsangiz, Navoiydek bo'ling".

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. "Ilmiy xabarnoma. Gumanitar tadqiqotlar" - №5. 2021-y.
2. Sulton I. Alisher Navoiy.- Toshkent: Adabiyot, 2021.
3. Muxtor A. Tundaliklar. Uyqu qochganda, <https://kh-davron-uz>
4. Karimov B. Hazrat Alisher Navoiyga ehtirom// Yangi O'zbekiston, 2021-yil 10-avgust.
5. Jo'raqulov M. Alisher Navoiy va tasavvuf. Toshkent: Fan, 2015.
6. Yo'ldoshev M. Navoiy asarlarida axloqiy g'oyalar. Samarqand: SamDU nashriyoti, 2013.
7. Qayumov A. Navoiy siymosi. Toshkent: O'qituvchi, 1991

8. Abdug'aniyev B. "Isajon Sultonning tarixiy romanlarida ruhiy olam talqini", Adabiyotshunoslik masalalari, 4(12), 56-61, 2018.

URUSH YILLARI KO'ZGUSIDA TARBIYA, SADOQAT VA XIYONAT

Vahobova Namunaxon Faridjon qizi

*Qo'qon davlat universiteti Filologiya
fakulteti O'zbek tili va adabiyoti yo'nalishi 3-
bosqich talabasi*

Аннотatsiya

O'zbek adabiyotida urush, uning insoniyat taqdirida qoldirgan ayanchli oqibatlar haqida yuzdan ortiq asarlar yozilgan bo'lib, ularni o'qigan kitobxonni asar qahramonlarining turfa xil fojiali taqdiri befarq qoldirmaydi. Bu mavzuda yaratilgan asarlar orasida ayniqsa, o'zbekning ikki zabardast adibi Said Ahmad hamda O'tkir Hoshimov asarlarining alohida o'rini bor. Mazkur maqolada Said Ahmadning "Ufq" va O'tkir Hoshimovning "Ikki eshik orasi" asaridagi urush davri voqealarining yoritilishi, har ikki asardagi obrazlar tabiati, qahramonlar psixologiyasi o'zaro qiyoslanib tahlil qilindi. Asarlar o'rtasidagi o'zaro farqli va umumiy jihatlar ochib berildi.

Kalit so'z: Urush, ma'naviyat, tarbiya, qahramon, mardlik, Ona, sadoqat, xiyonat, qochoq.

Аннотация

В узбекской литературе написано более ста произведений о войне и ее трагических последствиях для человечества, и читатель, читающий их, не может остаться равнодушным к многообразным трагическим судьбам героев произведений. Среди произведений, созданных на эту тему, особое место занимают произведения двух выдающихся узбекских писателей Саида Ахмада и Уткира Хошимова. В статье сравнивается и анализируется освещение военных событий в произведениях Саида Ахмада «Уфк» и Уткира Хошимова «Икки эшик ораси», характеры персонажей обоих произведений, психология персонажей. Выявлены различия и сходства между произведениями.

Ключевые слова: Война, духовность, воспитание, герой, мужество, мать, верность, предательство, беглец.